

LÁSKA NENÍ ŽÁDNÁ VĚDA!

PROJEKT MANŽELKA

GRAEME SIMSION

PROJEKT MANŽELKA

PROJEKT MANŽELKA

GRAEME SIMSION

FORTUNA

Original title: The Rosie Project

Copyright © Graeme Simsion 2013
© First Published in Australia
by The Text Publishing Company Pty Ltd, 2013

Cover design by WH Chong
Page design by Imogen Stubbs

Czech edition © Fortuna Libri, Praha 2013
Translation © Jana Jašová, 2013

Vydalo nakladatelství Fortuna Libri v edici Fortuna Litera

www.fortunalibri.cz

Odpovědná redaktorka Magdaléna Petrová
První vydání

Všechna práva vyhrazena

Žádná část této publikace nesmí být reprodukována, ukládána do informačních systémů nebo rozšiřována jakýmkoli způsobem, ať už elektronicky, mechanicky, fotografickou cestou nebo jinými prostředky bez souhlasu majitele práv.

ISBN 978-80-7321-727-3

Rodovi a Lynette

1

VYŘEŠIL JSEM PROBLÉM MANŽELKA. TAK JAKO U MNOHA VĚDECKÝCH objevů jsem měl odpověď celou dobu před nosem. Ale nebýt série jistých neplánovaných okolností, nejspíš bych na to nikdy nepřišel. Jejich posloupnost odstartoval Gene, který trval na tom, abych se ujal přednášky o Aspergerově syndromu, s níž původně slíbil vystoupit sám. Načasování bylo extrémně nepříjemné. Připravil bych si ji mohl během konzumace oběda, jenže ten konkrétní večer už jsem měl devadesát čtyři minut vyhrazených na úklid koupelny. Tudíž přede mnou stály tři možnosti, z nichž žádná mě plně neuspokojovala.

1. Umýt koupelnu po přednášce, což by znamenalo nedostatečný počet hodin spánku a následné zhoršení duševních i fyzických výkonů.
2. Odložit úklid na příští úterý, což by znamenalo trpět osm dní nedokonalou sanitární hygienou a riskovat onemocnění.

3. Odmítnout přednášku pronést, což by znamenalo poškození přátelských vztahů s Genem.

Přednesl jsem svoje dilemma Geneovi, který jako obvykle našel alternativní řešení.

„Done, já ti na ten úklid koupelny někoho seženu a zaplatím.“

Vysvětlil jsem Geneovi – znova –, že všechny uklízečky, možná až na tu jeho Maďarku v minisukni, dělají chyby. Jenže Minisukňová uklízečka se po jistém nedorozumění mezi Genem a Claudii někam ztratila.

„Dám ti na Evu číslo. Jen se nezmiňuj o mně.“

„A co když se zeptá, odkud ho mám? Jak jí to vysvětlím, abych nevyslovil tvoje jméno?“

„Prostě řekni, že jí voláš, protože ona jediná to udělá pořádně. Když se o mně zmíní ona, mlč.“

Tohle praktické řešení ilustrovalo Geneovu schopnost řešit sociální problémy. Evu potěší, že někdo oceňuje její výkon, a dokonce by se mohla role mé uklízečky zhostit natrvalo. To by mi v týdenním rozvrhu uvolnilo průměrně tři sta šestnáct minut času.

Geneův problém s přednáškou vyvstal kvůli příležitosti užít si sexu s chilskou akademičkou, která přijela do Melbourne na konferenci. Geneovým projektem je vyspat se s co nejvyšším počtem žen různých národností. Jako profesora psychologie ho nesmírně zajímá téma mezilidské sexuální přitažlivosti, kterou pokládá za silně geneticky podmíněnou.

Tento názor souvisí s tím, že Gene je původně genetik. Šedesát osm dní poté, co mě přijal jako postgraduálního vědeckého pracovníka, ho povýšili na vedoucího katedry psychologie. Bylo to silně kontroverzní jmenování, které mělo udělat z univerzity vlajkovou loď evoluční psychologie a zviditelnit ji v očích veřejnosti.

V době, kdy jsme spolu pracovali na konkurenční katedře genetiky, jsme vedli množství inspirativních debat, což pokračovalo i po změně jeho pracovního zařazení. Už to byl důvod, proč mi záleželo na jeho přátelství. A Gene mě navíc zval k sobě domů na večere a prováděl další rituály přátelství, takže jsme navázali společenský vztah. Jeho žena Claudia, která je klinická psycholožka, je teď taky moje kamarádka. Takže už mám dohromady dva přátele.

Gene a Claudia se mi nějakou dobu snažili pomáhat s řešením Problému manželka. Jejich přístup bohužel spočíval v tradičním seznamovacím paradigmatu, které jsem nedávno zavrhl na základě zjištění, že pravděpodobnost úspěchu neodpovídá vynaloženému úsilí a negativním zážitkům. Je mi třicet devět let, jsem vysoký, fyzicky zdatný, inteligentní, s relativně prestižním postavením a nadprůměrným příjmem univerzitního profesora. Logicky bych měl být přitažlivý pro širokou škálu žen. V říši zvířat bych byl reproduktivně úspěšný.

Jenže ženám na mně něco vadí. Nikdy jsem snadno nenavazoval přátelství a deficit způsobující tento problém se zřejmě promítá i do mých pokusů navazovat milostné vztahy. Dobrým příkladem je Fiasko s meruňkovou zmrzlinou.

Claudia mě představila jedné z mnoha svých kamarádek. Elizabeth byla velmi inteligentní vědecká pracovnice v oboru počítačů, se špatným zrakem, který korigovaly brýle. Zmiňuju se o tom proto, že mi ji Claudia nejdřív ukázala na fotografii a zeptala se, jestli mi ty brýle nevadí. Neuvěřitelná otázka! Od psycholožky! Zatímco já posuzoval Elizabethinu vhodnost coby potenciální partnerky – tedy někoho, kdo mi bude poskytovat intelektuální stimulaci, s kým bych mohl sdílet svoje aktivity, možná dokonce počít potomka –, Claudia se starala hlavně o to, jestli mi nevadí výběr brýlové obruby, s nímž navíc Elizabeth stejně nejspíš radil optik. V takovém světě já musím

žít. Pak mi Claudia sdělila, jako by to měl být problém: „Má velmi vyhraněné názory.“

„Podložené důkazy?“

„To snad ano,“ přikývla Claudia.

Vynikající. Totéž by se dalo říct o mně.

Setkali jsme se v thajské restauraci. Pro společensky neobratné lidi jsou restaurace minovými poli a já byl nervózní, jako v takových situacích bývám často. Ale začalo to skvěle, protože jsme oba dorazili přesně v 19.00, jak jsme měli. Špatná synchronizace znamená vždycky zbytečné plýtvání časem.

Jídlo jsme přežili, aniž Elizabeth kritizovala má společenská pochybení. Je těžké vést rozhovor a zároveň se soustředit na to, aby se člověk nedíval na nevhodnou část ženského těla. Zařídil jsem se podle Geneovy rady a hleděl jí do obrýlených očí. To sice vyústilo v jisté drobné potíže při příjmu potravy, ale vypadalo to, že si toho nevšimla. Vedli jsme velice produktivní debatu o simulaci algoritmů. Byla tak zajímavá! Už jsem viděl možnost trvalého vztahu.

Číšník přinesl menu s dezerty a Elizabeth prohlásila: „Asijské sladkosti mi nechutnají.“

To byla zcela jistě chatrná generalizace založená jen na omezené dosavadní zkušenosti, a možná jsem to měl brát jako varovné znamení. Ale poskytlo mi to příležitost ke kreativnímu návrhu.

„Můžeme si dát naproti přes ulici zmrzlinu.“

„Bezva nápad. Jestli mají meruňkovou.“

Soudil jsem, že to zatím jde dobře, a její preferenci meruňkové zmrzliny jsem nepokládal za problém. Mýlil jsem se. V cukrárně měli velký výběr příchutí, ale zásoba meruňkové zmrzliny jim došla. Objednal jsem si čokoládovou s chilli a zeptal se Elizabeth na její náhradní volbu.

„Když nemají meruňkovou, já si nedám.“

Tomu jsem nemohl uvěřit. Každá zmrzlina chutná v zásadě téměř stejně, vzhledem k podchlazení chuťových pohárků. V případě ovocných to platí dvojnásob. Navrhl jsem mangovou.

„Ne, díky, nedám si.“

Vysvětlil jsem jí poměrně detailně fyziologii zmrazení chuťových receptorů. Předložil jsem jí teorii, že kdybych jí objednal mangovou a broskvovou, nepoznala by rozdíl, a tudíž by obě mohly být ekvivalentem pro meruňkovou.

„Každá je úplně jiná,“ prohlásila Elizabeth. „Jestli ty neumíš rozlišit mangovou od broskvové, je to tvůj problém.“

Dospěli jsme k prostému objektivnímu sporu, který se dal snadno experimentálně vyřešit. Objednal jsem po jednom kopečku od každé zmíněné příchuti. Než mě prodavačka obsloužila, otočil jsem se k Elizabeth. Chtěl jsem ji požádat, aby kvůli provedení pokusu zavřela oči. Ale byla pryč. Tolik k vyhraněným názorům podloženým důkazy. A k „vědeckým“ odborníkům na počítače.

Claudia mi potom tvrdila, že kdybych tolik neprosazoval ten experiment, Elizabeth by neodešla. Zřejmě ne. Ale kdy jsem se měl té myšlenky vzdát? Dostal jsem nějaký signál? Já takové nepatrné náznaky prostě nevidím. A taky nechápu, proč by zvýšená citlivost k příchutím ovocné zmrzliny měla být nezbytným požadavkem na případného partnera. Připadá mi racionální předpokládat, že některé ženy tohle nevyžadují. Proces jejich hledání je však bohužel neskutečně neúčinný. Fiasko s meruňkovou zmrzlinou mě stálo celý večer života a nezískal jsem z toho nic víc než poznatky o simulacích algoritmů.

Dvě přestávky na oběd stačily, abych si připravil přednášku o Aspergerově syndromu. Díky signálu wi-fi v kavárně lékařské knihovny

jsem se kvůli tomu ani nemusel vzdát potravy. Předtím jsem o poruchách autistického spektra nic nevěděl, protože to nepatří k mé specializaci. Bylo to fascinující téma. Připadalo mi vhodné soustředit se na genetické příčiny syndromu, neboť ty budou pro mé posluchače zřejmě novinkou. Většina nemocí má původ v DNA, i když v mnoha případech to ještě nebylo prokázáno. Osobně se specializuji na genetické předpoklady cirhózy jater. Většinu času trávím snahou opíjet pokusné myši.

Odborné knihy a výzkumné časopisy se pochopitelně soustředily spíš na projevy Aspergerova syndromu. Dospěl jsem k předběžnému závěru, že většinou jde jen o různé variace fungování lidského mozku, které byly nesprávně diagnostikovány jako porucha, protože neodpovídají společenským normám – *uměle vytvořeným* společenským normám –, které odrážejí většinu obecných lidských konfigurací, ale ne veškeré.

Přednáška se měla konat v 19.00 v jedné škole na blízkém předměstí. Spočítal jsem si, že na kole se tam dostanu za dvanáct minut. Tři minuty jsem si naplánoval na spuštění svého počítače a jeho připojení k projektoru.

Dorazil jsem podle rozvrhu v 18.57. Dvacet sedm minut předtím jsem pustil do svého bytu Minisukňovou uklízečku Evu. U dveří a ve třídě se hemžilo asi pětadvacet lidí, ale podle Geneova popisu jsem okamžitě poznal pořadatelku Julii: „blondýna s velkýma kozama“. Ve skutečnosti byla její ňadra asi pouze jedenapůlkrát větší než poprsí obvyklé pro takovou výšku postavy, takže to jen těžko mohl být nápadný identifikační rys. Nápadné bylo spíš to, jak je nesla a nakolik je měla odhalené v důsledku zvolených šatů, které ovšem byly na horký lednový večer naprosto vhodné.

Možná jsem se ověřování její totožnosti na základě velikosti poprsí věnoval až moc dlouho, protože se na mě podivně podívala.

„Vy jste určitě Julie,“ ozval jsem se.

„Přejete si?“

Výborně. Praktická osoba. „Ano, přeju si VGA kabel, prosím.“

„Aha. Vy budete profesor Tillman,“ řekla. „Jsem moc ráda, že jste se toho ujal.“

Natáhla ke mně ruku, ale odmítavě jsem se odtáhl. „Ten kabel, prosím. Je 18.58.“

„Jen klid,“ odpověděla. „Nikdy nezačínáme dřív než ve čtvrt na osm. Nedáte si kávu?“

Proč si lidé tak málo váží času druhých? Teď se nevyhneme společenské konverzaci. Mohl jsem zůstat doma o patnáct minut déle a zacvičit si aikido.

Soustředil jsem se na Julii a na obrazovku v přední části místnosti. Teď jsem se rozhlédl a došlo mi, že jsem si vůbec nevšiml dalších devatenácti osob. Byly to děti, převážně mužského pohlaví, a seděly v lavicích. Zřejmě děti s diagnózou Aspergerova syndromu. Téměř veškerá literatura o tomhle problému se soustředí na děti.

Ty navzdory údajnému postižení využívaly čas lépe než jejich rodiče, kteří mezi sebou prázdně tlachali. Většina dětí měla v rukou přenosné počítače a tablety. Odhadoval jsem, že jim je mezi osmi a třinácti lety. Doufal jsem, že při přírodovědných předmětech dávaly ve škole pozor, protože můj materiál počítal se základními znalostmi organické chemie a struktury DNA.

Došlo mi, že jsem zapomněl odpovědět na otázku ohledně kávy. „Ne.“

Julie už bohužel kvůli časové proluce na svou otázku zapomněla. „Nedám si kávu,“ vysvětlil jsem. „Nikdy nepiju kávu později než v 15.48. Narušuje spánkové procesy. Kofein působí v těle tři až čtyři hodiny, takže je nezodpovědné nabízet kávu v devatenáct hodin, pokud dotyční nemají v úmyslu zůstat vzhůru přes půlnoc. Což by

jim neumožnilo získat dostatečný počet hodin spánku v případě, že vykonávají konvenční zaměstnání.“ Snažil jsem se jí nabídnout nějaké podstatné informace, abychom smysluplně využili čas, ale zřejmě dávala přednost trivialitám.

„Jak se daří Geneovi?“ zeptala se. Byla to zřejmě variace na obvyklou zdvořilostní otázku: „Jak se vám daří?“

Přizpůsobil jsem konvenční odpověď třetí osobě jednotného čísla. „Daří se mu dobře, děkuji.“

„Ach. Já myslela, že je nemocný.“

„Gene se těší výtečnému zdraví až na to, že má šest kilogramů nadváhy. Ráno jsme spolu byli běhat. Dnes večer má schůzku se ženou, a kdyby byl nemocný, bylo by logické, aby ji zrušil.“

Na Julii moje logika zřejmě neudělala dojem. Když jsem si náš rozhovor později opakoval, napadlo mě, že jí Gene o důvodu, proč nemůže dneska přijít, patrně zalhal. Nejspíš to udělal proto, aby Julii ušetřil pocitu, že pro něj její přednáška není dost důležitá, a ospravedlnil skutečnost, že za sebe posílá méně prestižního řečníka. Bylo stěží možné analyzovat tak komplexní situaci, která zahrnovala klam a předpoklad emocionální reakce jiné osoby, a připravit si přijatelnou lež v onom krátkém časovém úseku, kdy někdo čeká na vaši odpověď. Jenže přesně to u vás lidé předpokládají.

Konečně jsme připravili můj počítač a začali – o *osmnáct* minut později. Musel bych mluvit o čtyřicet tři procent vyšší rychlosti, pokud bych měl dodržet plán a skončit s přednáškou ve dvacet hodin. To bylo prakticky nemožné. Skončíme později, takže mi to úplně rozhodí rozvrh na zbytek večera.

2

NAZVAL JSEM SVOU PŘEDNÁŠKU *GENETICKÉ PŘEDPOKLADY PORUCH autistického spektra* a ilustroval ji několika skvělými diagramy struktury DNA. Mluvil jsem teprve devět minut, když mě Julie přerušila.

„Profesore Tillmane, většinou tady nejsme vědci, takže kdybyste prosím mohl trochu méně odborně.“ Tyhle věci mě neuvěřitelně dráždí. Lidé jsou schopní vám vykládat, jaké vlastnosti má mít osoba narozená ve znamení Blíženců nebo Býka, nebo strávit pět dní sledováním kriketových zápasů, ale nemají trpělivost nebo zájem zjistit aspoň základy toho, co z nich dělá lidské bytosti.

Pokračoval jsem v přednášce tak, jak jsem si ji připravil. Už bylo pozdě to měnit, a snad aspoň někdo v publiku má dost informací, aby tomu porozuměl.

Nemýlil jsem se. V publiku se zvedla ruka. Chlapec, asi dvanáct let.

„Říkáte, že je nepravděpodobné, že by šlo o jediný genetický předpoklad, ale že se spíš jedná o kombinaci různých genů a celkový projev závisí na specifice této kombinace. Je to tak?“

Správně! „A na vlivech prostředí. Situace je podobná jako u bipolární poruchy, která –“

Julie mě znovu přerušila. „Takže pro nás, kteří nejsme geniální – profesor Tillman chce asi připomenout, že Aspergerův syndrom je porucha, se kterou se rodíme. Není to ničím chyba.“

Zděsilo mě použití výrazu „chyba“, který nese tak negativní význam, zvláště když ho vysloví někdo v pozici autority. Opustil jsem své rozhodnutí neodchylovat se od genetických záležitostí. Tahle otázka už nejspíš dlouho dřímala v mém podvědomí, v důsledku čehož jsem promluvil zvýšeným hlasem.

„Chyba! Aspergerův syndrom není ničím *chyba*. Je to varianta. Potenciálně i velká výhoda. Aspergerův syndrom je spojen se schopností organizace, soustředění, tvůrčího myšlení a racionální objektivity.“

Vzadu ve třídě zvedla ruku nějaká žena. Soustředil jsem se teď na debatu, takže jsem se dopustil nepatrného společenského prohřešku, který jsem rychle napravil:

„Ta tlustá paní – paní s nadváhou – vzadu?“

Žena zaváhala a rozhlédla se kolem sebe, ale pak promluvila: „Racionální objektivita, to má být eufemismus pro nedostatek emocí?“

„Synonymum,“ opravil jsem ji. „Emoce způsobují největší problémy.“

Usoudil jsem, že by bylo dobré uvést konkrétní případ, v němž by emocionální chování vedlo ke katastrofě.

„Představte si, že se schováváte ve sklepech,“ začal jsem. „Nepřítel hledá vás a vaše přátele. Všichni musí zůstat naprosto tiše, ale vtom se vaše miminko rozpláče.“ Podobně jako to dělával Gene, jsem napodobil dětský pláč, abych dodal příběhu přesvědčivost. „Uáááá.“ Dramaticky jsem se odmlčel. „Máte zbraň.“

Ruce ve třídě vyletovaly do vzduchu.

Julia vyskočila ze židle, ale já pokračoval: „S tlumičem. Nepřátelé se blíží. Chtějí vás všechny zabít. Co navrhuje? Nemluvně brečí...“

Děti už se nemohly dočkat, až se se mnou podělí o svoje nápady. Jeden chlapec vykřikl: „Zastřelit mimino!“ Brzy už povykovali všichni. „Zastřelit mimino, zastřelit mimino!“

Ten hoch, který se předtím ptal na genetiku, zavolal: „Zastřelit nepřítelé!“ Jiný navrhl: „Přepadnout je ze zálohy.“

Další nápady jen pršely.

„Použít dítě jako návnadu.“

„Kolik máme zbraní?“

„Ucpat mu pusy.“

„Jak dlouho přežije bez vzduchu?“

Jak jsem předpokládal, všechny návrhy pocházely od „postižených“ Aspergerem. Jejich rodiče žádné smysluplné nápady neměli, dokonce se snažili krotit kreativitu dětí.

Zvedl jsem ruce. „Čas vypršel. Skvělá práce. Všechna racionální řešení pocházela od aspíků. Ostatní se nechali ochromit emocemi.“

Jeden kluk vykřikl: „Aspíci vedou!“ Tu zkratku jsem našel při studiu pramenů, ale pro ty děti byla asi nová. Zřejmě se jim zalíbila, protože si brzo všichni vylezli na židle a pak na stoly, zvedali pěsti do vzduchu a sborově vykřikovali: „Aspíci! Aspíci!“ Podle mých materiálů děti s Aspergerovým syndromem často postrádají sebevědomí v sociálních situacích. Úspěch při řešení problému je toho očividně dočasně zbavil, jenže jejich rodiče je nezvládli správně podpořit. Začali je okřikovat a v některých případech je i stahovali dolů z lavic. Zřejmě jim víc záleželo na dodržování společenských konvencí než na pokroku jejich dětí.

Měl jsem pocit, že mi podařilo účinně demonstrovat svoje stanovisko, a Julie měla pocit, že už nemusíme pokračovat s genetikou. Rodiče byli zřejmě spokojeni s tím, co se jejich děti naučily, a odcházeli bez dalších dotazů. Bylo 19.43. Skvělý výsledek.

Když jsem si začal balit laptop, Julie vybuchla smíchy.

„Panebože,“ pronesla. „Potřebuju skleničku.“

Nechápal jsem, proč pokládá za vhodné podělit se o tuto informaci s někým, koho zná jenom čtyřicet šest minut. Sám jsem měl v plánu dát si něco alkoholického, až přijdu domů, ale neviděl jsem důvod o tom Julii informovat.

Pokračovala: „Víte, my tohle slovo, aspíci, nikdy nepoužíváme. Nechceme, aby měli pocit, že jsou v nějakém klubu.“ Další projev negativního přístupu od někoho, kdo je zřejmě placený za to, aby těm lidem pomáhal a povzbuzoval je.

„Jako homosexuálové?“ zeptal jsem se.

„Bingo,“ odpověděla Julia. „Jenže tohle je jiné. Když se ty děti nezmění, nikdy nebudou mít opravdový vztah. Nikdy si nenajdou partnery.“ To byl rozumný argument, takový, jemuž jsem vzhledem k vlastním problémům v této oblasti dokázal porozumět. „Ale vy říkáte, že jsou věci – užitečné věci –, které umějí dělat líp než... ne-aspíci? Kromě zabíjení miminek.“

„Samozřejmě.“ Nechápal jsem, jak někdo zapojený do vzdělávání lidí s neobvyklými vlastnostmi může ignorovat tržní cenu a odbytiště takových vlastností. „V Dánsku je firma, která na testování počítačových aplikací najímá pouze aspíky.“

„To jsem nevěděla,“ přiznala Julie. „Poskytl jste mi vážně úplně novou perspektivu.“ Chvíli se na mě dívala. „Máte čas na skleničku?“ A položila mi ruku na rameno.

Automaticky jsem ucukl. Byl to rozhodně nevhodný fyzický kontakt. Kdybych se takhle já dotkl nějaké ženy, skoro jistě by se

vyskytl problém. Mohla by to nahlásit děkance jako pokus o sexuální harašení, a to by ohrozilo mou kariéru. Jenže *ji* za to samozřejmě nikdo kritizovat nebude.

„Bohužel mám v plánu něco jiného.“

„A nejde to přehodit?“

„Absolutně ne.“ Když se mi podařilo dohnat zpoždění, nehodlal jsem svůj život zase proměnit v chaos.

Než jsem poznal Genea a Claudii, měl jsem dva přátele. Jednou z nich byla moje starší sestra. Pracovala sice jako učitelka matematiky, ale neprojevovala moc zájem o vývoj oboru. Bydlela však nedaleko a navštěvovala mě dvakrát týdně, někdy neplánovaně. Najedli jsme se spolu a mluvili o hloupostech, třeba o tom, co se děje v životech našich příbuzných, nebo o našich vztazích s kolegy. Jednou za měsíc jsme v neděli jezdili do Sheppartonu na večeři s rodiči. Sestra žila sama, zřejmě proto, že měla plachou povahu a nebyla konvenčním způsobem přitažlivá. A teď je kvůli nepříjemné a neomluvitelné lékařské neschopnosti mrtvá.

Mou druhou přítelkyní byla Daphne a období našeho přátelství se překrývalo s dobou, kdy jsem poznal Genea a Claudii. Přistěhovala se do bytu nad mým poté, co jejího manžela trpícího demencí umístili do domova pro seniory. Daphne kvůli potížím s koleny, které ještě zhoršovala její obezita, nedokázala ujít víc než pár schodů, ale byla velice inteligentní a já ji často navštěvoval. Neměla žádnou kvalifikaci, protože celý život vykonávala tradiční roli ženy v domácnosti. To jsem považoval za velké plýtvání nadáním – zvláště vzhledem k tomu, že její potomci jí péči neopláceli. Zají-